

Liturginių drabužių siuvinėjimas XIX a. II pusėje – XX a. pr. Lietuvoje: stiliai ir ornamentai

Sandra Stonytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, 19105 Vilnius

El. paštas sandrastonyte91@gmail.com

Straipsnyje¹ aptariami liturginiai drabužiai, XIX a. II pusėje – XX a. I pusėje dekoruoti meniniu siuvinėjimu. Analizuojant pavyzdžius pateikiama kontekstinė minėto laikotarpio liturginės tekstilės dekoracijos raidos istorija, išryškinama siuvinėjimo būdų bei motyvų specifika, aptariama šių Lietuvos reiškinų sąsaja su Europos meninio siuvinėjimo procesais.

RAKTAŽODŽIAI: siuvinėjimas, paramentai, istorizmas, simbolizmas, bydermejerio stilius, modernas, XIX a. II p. – XX a. pr.

Šiandien meninio siuvinėjimo pavyzdžių daugiausia aptinkama liturginėje tekstilėje. XIX a. II pusės – XX a. I pusės liturginių drabužių siuvinėjimo paveldas yra turtingas ir palyginti su ankstesnių amžių kūrinių nemenkai išlikęs daugelyje Lietuvos bažnyčių ir muziejų rinkinių. Tačiau ši meninės tekstilės objektų grupė iki šiol tyrinėta epizodiškai, nenuosekliai. Siuvinėtų pasaulietinės paskirties to paties laiko tekstilės objektų išliko ne tiek daug kaip liturginių, nes jie greičiau sunykavo dėl dažno naudojimo ar dėvėjimo, buvo menkiau vertinami ir vangiau kolekcionuojami. XIX a. II pusės – XX a. I pusės siuvinėjimo specifika yra susijusi tiek su technikos ir meninio stiliaus pokyčiais, tiek su naujais ikonografijos akcentais, tiek su sklaidos (pavyzdžių interpretavimo, tiražavimo, dirbtuvių ir privačios veiklos) permainomis. Paramentuose aptinkami įvairūs siuvinėjimo būdai leidžia daryti prielaidas apie aptariamojo laikotarpio siuvinėjimo tendencijas, populiarius ornamentinius motyvus. Ji taip pat iliustruoja bendrą siuvinėjimo raidą ir siuvininių pritaikymą Lietuvos bažnytinėje tekstilėje. Šio straipsnio tikslas – remiantis pavyzdžiais ir šaltiniais, pateikti sistemingą kontekstinę XIX a. II pusės – XX a. I pusės liturginės tekstilės siuvinėjimo raidą, išryškinti laikotarpio siuvinėjimo būdų, motyvų pokyčius ir pagrindinius bruožus.

¹ Straipsnis parengtas vykdant mokslinių tyrimų programą „Liturginės tekstilės paveldas Lietuvoje: meninio siuvinėjimo raida ir ypatumai XVII a. – 1915 m.“ Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-MIP-17-42).

Europoje paramentų tyrimai jau gerokai išsibėgėję, įvairiuose kraštuose pasirodė ne viena studija, nagrinėjanti liturginių drabužių problematiką. Domimasi šia specifine aprangos sritimi, jos chronologija ir geografija, atskirų laikotarpių ir regionų ypatybėmis, kiekvieno atskiro objekto menine raiška, o kartu religinės ir meninės kultūros tarpusavio sąveika. Vieną svarbiausių veikalų apie liturginius drabužius parašė žymus paramentologas Josephas Braunas², atkūręs išsamią jų istoriją. Jis aptarė liturginių drabužių kilmę ir istorinę raidą, formų pasikeitimo klausimus, paskirtį, vilkėjimo ypatumus. Liturginės aprangos formų kaita domėjosi ir E. A. Roulinas³. Jo knygoje pateikiami pavyzdžiai audinių, kurie, autoriaus nuomone, yra tinkami liturginiams drabužiams. Bažnytinės tekstilės siuvinėjimą aprašęs kun. Longinas Żarnowiecki⁴ gilinasi į kiekvienos stilistinės epochos siuvinėtos tekstilės bruožus, įvairius siuvinėjimo būdus. XIX a. siuvinėjimo specifiką su pavyzdžiais ir istorinėmis nuorodomis aptarė Gail Marsh⁵, atkreipusi dėmesį ne tik į meistrišką siuvinėjimą, bet ir į mėgėjų, namudinius darbus. Meninio audinių siuvinėjimo gilios tradicijos plačiau apžvelgtos Jennifer Harris sudarytoje knygoje *5000 Years of Textiles*⁶, Sheilos Paine knygoje *Embroidered textiles: a world guide to traditional patterns*⁷ bei A. S. Verchovskajos publikacijoje apie XII–XIX a. siuvinėjimą Vakarų Europoje iliustruojančią Ermitažo kolekciją⁸.

Lietuvoje nėra daug taikomosios dailės istoriografijai skirtų publikacijų, kuriose vienu ar kitu požiūriu būtų analizuojami liturginiai drabužiai. Viena pirmųjų, o gal net pirmoji, meninio rūbų siuvinėjimo temos ėmėsi Liuda Gaigalienė, parengusi katalogą apie XVI–XIX a. siuvininius⁹. Ji gilinasi ne tik į pasaulietinius, bet ir liturginius siuvininius, siuvinėjimo būdus ir medžiagas. Lietuvos paramentų tyrimams svarbi 1999–2003 m. Lietuvos dailės muziejuje veikusi paroda „Krikščionybė Lietuvos mene“, kuri gerokai suaktyvino religinės tematikos ir bažnytinės paskirties dailės tyrimus. Tai paskatino ir įvairių publikacijų pasirodymą. Tarp jų išsiskiria apibendrinamojo pobūdžio Lijanos Šatavičiūtės straipsnis apie XIX–XX a. I pusės liturginę aprangą, pristatytą parodoje¹⁰.

Pirmas didelės apimties profesionalus bažnytinės tekstilės tyrimas yra minėtos parodos katalogo *Lietuvos sakralinė dailė* III tomas, skirtas bažnytinei tekstilei¹¹. Daugelis šiame tome pristatomų vertybių yra gausiai dekoruotos siuvinėtais

2 Braun 1924.

3 Roulin 1950.

4 Żarnowiecki 1902.

5 Marsh 2009.

6 *5000 Years of Textiles* 1995.

7 *Embroidered textiles: a world guide to traditional patterns* 2008.

8 Верховская 1961.

9 Gaigalienė 1988.

10 Šatavičiūtė 2003: 35.

11 *Lietuvos sakralinė dailė: XI–XX a. pradžia* 2004.

ornamentais. Lietuvos paramentikos apžvalgoje vyrauja atskirų bažnyčių liturginės tekstilės tyrimai, kuriuose pasitaiko siuvinėtų liturginės tekstilės pavyzdžių. Svetlana Poligienė savo straipsnyje aptarė Kriaunų Dievo Apvaizdos bažnyčios tekstilę¹², kita jos publikacija buvo skirta bažnytinės tekstilės inventORIZACIJAI¹³. Išsamiai ir nuosekliai pavienių objektų tyrimai pateikiami Lietuvos kultūros tyrimų instituto leistuose *Lietuvos sakralinės dailės* kataloguose (pvz., apie Vilkaviškio vyskupiją)¹⁴. Reikėtų pažymėti *Lietuvos sakralinės dailės* II tomo¹⁵, skirto Šiaulių vyskupijai, svarbią naujovę – atskirus liturginių reikmenų rinkinius pristatančius straipsnius.

2017–2018 m. Bažnytinio paveldo muziejuje vykusioje parodoje „Siuvinėtas dangus. Vilniaus arkivyskupijos bažnyčių XV – XX a. siuvinėti liturginiai drabužiai“ ir jos katalogas¹⁶, sudarytas Ritos Pauliukevičiūtės, dar kartą atgaivino susidomėjimą siuvinėtais paramentais. Parodos metu pristatyta liturginė apranga pirmą kartą apėmė tokias plačias chronologines ribas, leidusias nuosekliai susipažinti (pamatyti) su siuvinėjimo būdų ir stilių kaita.

Lietuvoje liturginių drabužių tendencijas, tradicijų klausimus gana nuosekliai tyrinėjo dailėtyrininkė Gražina Marija Martinaitienė¹⁷. Paramentikos tyrimams reikšmingos Jūratės Kiaupienės¹⁸, Lijanos Šatavičiūtės¹⁹ ir Liudos Gaigalienės²⁰ publikacijos apie audinių kilmę, audyklas bei Lietuvos bažnyčiose vyravusią liturginių drabužių tekstilę. Marija Matušakaitė viename iš savo straipsnių plačiau apžvelgė siuvinėjimo ypatybes paramentuose²¹. Apie tai, kur Lietuvoje buvo siuvama liturginė tekstilė, yra rašiusi Skirmantė Smilingytė-Žeimienė straipsnyje „XX a. pradžios bažnytinių reikmenų dirbtuvių apžvalga“²². Sistemingos ornamentikos apžvalgos, tarp jų ir liturginės tekstilės, paskelbtos mokslinių straipsnių rinkinyje *Ornamentas: XVI – XX a. I pusės paveldo tyrimai*²³. Rašant šį straipsnį ir plečiant specifinės srities kontekstinę informaciją, remtasi XIX–XX a. metodinėmis, mokomosiomis knygomis, tarp kurių yra skirtų ir liturginės tekstilės apipavidalinimui²⁴. Dirbtuvių, pavienių meistrų, užsiimančių meniniu tekstilės apipavidalinimu, reklaminiai skelbimai lietuviškoje periodinėje spaudoje *Šaltini*²⁵,

12 Poligienė 2008: 56–65.

13 Poligienė 2010: 157–169.

14 *Lietuvos sakralinė dailė* 1996–2006.

15 *Lietuvos sakralinė dailė* 2011–2015; *Lietuvos sakralinė dailė* 2018.

16 Pauliukevičiūtė 2017.

17 Martinaitienė 2009: 256–278; Martinaitienė 2008: 107–135.

18 Kiaupienė 2003: 11–15.

19 Šatavičiūtė 2007: 16–31.

20 Gaigalienė 1999: 271–278.

21 Matušakaitė 1995: 932–938.

22 Smilingytė-Žeimienė 1998: 199–229.

23 *Ornamentas: XVI – XX a. I pusės paveldo tyrimai* 2014.

24 Hands 1907; Kairiūkštienė 1923.

25 Cecilijos Baranauskytės bažnytinių rūbų dirbtuvės skelbimas 1906; Br. Zelechoski ir J. Bezlevjis dirbtuvės skelbimas 1908; F. Kačinskaitės skelbimas apie siuvenus bažnytinius rūbus 1909.

*Vienybė*²⁶, *Vadovas*²⁷, *Viltis*²⁸ buvo spausdinami nuo XX a. pradžios. Juose neretai pristatomos naudojamos ar parduodamos medžiagos, atliekami darbai.

Bažnytinių drabužių dirbtuvių veikla

Vienas iš siuvinėjimo pavyzdžių plitimo būdų XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje buvo liturginių dirbtuvių produkcija. Kaip pažymėjo dailės istorikė S. Smilingytė-Žeimienė, autorystė, gaminio autentiškumas, originalumas ne visada buvo bažnytinių reikmenų dirbtuvių prioritetiniai orientyrai, nes jų veiklai daug būdingesnis kopijavimas, kompiliavimas, trafaretų ir šablonų naudojimas²⁹. Lietuvos dirbtuvių meistrai turėjo sukaukę įvairių jų darbui reikalingų spaudinių: užsienio liturginių reikmenų dirbtuvių katalogų, brėžinių, reprodukcijų albumus, kurie atkeliavo iš Lenkijos, Vokietijos, Prancūzijos. Daugelis siuvėjų turėjo paruošę užsakovams gaminių projektų, tik ne visi tie modeliai buvo parengti jų pačių³⁰.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Lietuvoje aktyviai steigėsi bažnytinės dirbtuvės. Šį reiškinį galėjo skatinti rusų valdžios sušvelnėjusi politika katalikų atžvilgiu, taip pat bendri visai Europai dailių amatų plėtros dėsniniai, kaip antai XIX a. Europoje atgaivinti ir plėtoti įvairūs siuvinėjimo būdai, ypač kryželio dygsmis, kuriuo imituotas gobelenas. Siuvinėta rankomis ir mašina. Rankdarbių socialinę ir meninę vertę suaktualino XIX a. viduryje Anglijoje kilęs Meno ir amatų sąjūdis (*Arts and Crafts Movement*), kuris paskatino tolesnę šio laisvalaikio užsiėmimo ir amato plėtotę³¹. Bažnytinių reikmenų dirbtuvių gaminių paplitimas tapo visuotiniu reiškiniu, o to meto liturginiais dirbiniais stengtasi atliepti visuomenės skonį ir vyraujančias madas.

Iki mūsų dienų yra išlikę prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir po jo leisti lietuvių amatininkų dirbtuvių katalogai: 1913 m. *Barboros Žižytės bažnytinių apdarų dirbtuvės Vilniuje katalogas*³² ir 1914 m. išleistas *Ištaiga bažnytinių daiktų A. Petronio Kaune*³³. Žinoma, jog ir B. Žižytė, ir A. Petronis šalia savo dirbtuvių turėjo „sandėlius“. Deja, kataloguose prie gaminių nenurodoma, kurie yra įvežtiniai, o kurie gaminami pačiose dirbtuvėse. Išlikusiame minėtosios Barboros Žižytės bažnytinių apdarų dirbtuvės 1913 m. skelbime nurodoma, jog dirbtuvėje siuvami ir parduodami „visokio brangumo“ liturginiai tekstilės

26 Vanda Ranteštraud priima užsakymus liturginių rūbų siuvimui 1908; Apolonijos Smailytės bažnytinių rūbų dirbtuvės skelbimas 1910.

27 St. Čiunkytės-Petronienės skelbimas apie „Visokių Bažnytinių rūbų dirbtuvę prie Dailės darbo mokyklos“ 1910; Onos Budžeikytės-Stangaitės dirbtuvės skelbimas 1909.

28 Barboros Žižytės bažnytinių rūbų dirbtuvės ir mokyklos skelbimas 1909; Bažnytinių rūbų dirbtuvės „Vilija“ skelbimas 1911; M. Zebaitės bažnytinių rūbų dirbtuvės skelbimas 1915 m.

29 Smilingytė-Žeimienė 1998: 199–229.

30 Ten pat.

31 Apie amatininkystės kaitą XIX a. plačiau žr.: Mulevičiūtė 2002: 226–252; Rutkauskienė 2003: 85–94; Šatavičiūtė 2007: 244–272.

32 *Barboros Žižytės bažnytinių apdarų dirbtuvės Vilniuje katalogas* 1913.

33 *Ištaiga bažnytinių daiktų A. Petronio Kaune* 1914.

gaminiai. Pažymėta, kad darbai atliekami „artistiškai“, išsiuvinėjami auksu, sidabru, šilku. Galima teigti, kad to meto komercinė veikla orientavosi į užsakovų finansinį pajėgumą bei stengėsi pabrėžti savo gaminių meniškumą. Dailės istorikė S. Smilingytė-Žeimienė yra rašiusi, kad paramentai į Lietuvą atkeldavo iš Šv. Vaitiekaus įmonės Varšuvoje, kuriai vadovavo Edwardas Szpetkowski, vėliau vadovavęs bažnytinių reikmenų komisiui „Universum“ bei Dvinskio firmai „Marie“³⁴. Bažnyčiose galima aptikti ir drabužių, įsigytų iš Aleksandro Vitkovskio (Vitkausko) dirbtuvės Maskvoje. Vietos dirbtuvių savininkai nebuvo patenkinti konkurencija iš kitų šalių. Skelbime³⁵ apie naujai atidarytą bažnytinių drabužių dirbtuvę Kaune (1909 m.) įkūrėja Apolonija Smailytė užsimena, kad „svetimtaučiai plačia savo reklama išnaudoja mūsų kraštą“. Galima numanyti, kad panašios produkcijos (įvežamos iš kitų šalių, o ne vietinės gamybos) tuo metu buvo nemažai ir ji sudarydavo konkurenciją vietinei. Barboros Žižytės minimas siuvinėjimas kaip paramentų dekoravimo būdas (auksu, sidabru, šilkais, „pėlėmis“). Siuvinėjama ne tik rankomis, bet ir mašinomis. Apie kainas šiame skelbime neužsimenama, tačiau būtų įdomu sužinoti, kuris tekstilės dekoravimo būdas buvo įkainotas brangiau (mašininis ar rankinis). Daugiau žinių apie tuo metu vyravusias liturginių gaminių kainas suteikia išlikęs A. Petronio bažnytinių daiktų kainininkas. Iš jo matome, kad kaina priklausė nuo dekorų kiekio, t. y. kiek medžiagų sunaudojama rūbo puošybai.

Lietuvoje pastebimas reiškinys: liturginių drabužių siuvėjai dažnai priimdavo mokinius arba prie savo dirbtuvių įsteigdavo amatų mokyklas merginoms. Apie tokią veiklą užsimenama ir jau minėtame Barboros Žižytės bažnytinių apdarų dirbtuvės skelbime, kuriame nurodoma, kad į dirbtuvę priimamos mokinės. Kaune veikusios „Vilijos“ dirbtuvės pranešime³⁶ spaudoje minimi ne tik atliekami darbai ir parduodamos prekės (galionai, „kolosai“, sidabriniai ir paauksinti „retėžiukai“), bet ir kvietimas mokytis siuvėjos amato. Rankdarbiais užsiimdavo ir aukštuomenės damos – dvaruose buvo siuvinėjama. Neretai savo rankų darbo liturginius drabužius paaukodavo vietinėms bažnyčioms. Yra žinoma, kad Užutrakio grafiene Jadvyga Tiškevičienė³⁷ ir Marija Gorskytė-Volmierienė donaciniais tikslais sukūrė liturginius drabužius.

Siuvinėjimo pavyzdžių plitimo būdai

Apie 1804 m. spaudinių pardavėjas Philipsonas³⁸ Berlyne išspausdino pirmąjį spalvotą siuvinėjimo pavyzdžių (schemų) rinkinį. Iš pradžių siuvininių raštai buvo išraižomi vario plokštelėse, o vėliau atspausdinami ant languoto popieriaus. Kiekvienas langelis, žymintis dygsmo vietą, turėjo savo simbolį, kuris žymėjo, kokios spalvos siūlą naudoti.

34 Smilingytė-Žeimienė 1998: 199–232.

35 Apolonijos Smailytės bažnytinių rūbų dirbtuvės skelbimas 1910.

36 Bažnytinių rūbų dirbtuvės „Vilija“ skelbimas 1911.

37 *Lentvario bažnyčia ir jos dekoras* 2012: 150–155.

38 Marsh 2009: 14.

Spalvos spausdintame rašte visada buvo itin kontrastingos, kad būtų lengviau skaičiuoti dygsmius³⁹. Vokiški siuvinėjimo pavyzdžiai pamažu paplito po visą Europą, Skandinaviją, Rusiją bei Ameriką. Apie 1830 m. Anglijoje ir Prancūzijoje pradėta kurti savo siuvinėjimo pavyzdžius. Panašiu laiku steigiamos ir siuvinų parduotuvės – sandėliai, kurie pirkėjams siūlydavo siuvinėjimo pavyzdžius, kanvas, siūlus ir kitas medžiagas audinių dekoravimui. Siuvinėjimo raštai plito ir per moterims skirtus žurnalus, kuriuose buvo gausu iliustracijų su ornamentų schemomis⁴⁰. Nuo XIX a. vidurio suaktyvėja leidinių rankdarbiams leidyba⁴¹. Juose ne tik pateikiami patarimai, kokias medžiagas, įrankius naudoti. Siuvinėjimui skirtuose skyriuose mokoma, kaip atlikti pagrindinius dygsmius ir kurti kompozicijas. Neretai praktiniai patarimai iliustruojami siuvinėjimo raštų schemomis. Daugelyje leidinių pateikiama tapati informacija – nurodomi tokie patys siuvinėjimo būdai, medžiagos. Išsiskiria tik bažnytiniam siuvinėjimui skirtos knygos: jose daugiau sakralinei dailei būdingų motyvų, komponavimo į drabužius ar kitą tekstilę pavyzdžių.

Bydermejerio įtakos ornamentika

XIX a. I pusėje vokiškuose kraštuose pasireiškęs bydermejerio stilius netrukus nuvilnijo per visą Europą, į siuvinėjimo motyvų tendencijas gražindamas vešlius natūralistinius augalinius ornamentus. Šiuo laikotarpiu sukuriamas naujas siuvinėjimo būdas, vadinamas „Berlyno vilnos darbu“ (*Berlin wool work*), – siuvinėjimas kryželio dygsniu (arba jo variacijomis) ant kanvos.

„Berlyno vilnos darbo“ siuvinėjimo raštai vyravo 1830–1880 m., kai kuriose šalyse, taip pat Lietuvoje, tokiais motyvais siuvinėtų pavyzdžių aptinkama ir XX a. I pusėje. Šių raštų suklestėjimo pradžioje buvo spausdinami augalų motyvai, vėliau tapę subtilaus kolorito puokštėmis, vainikais baltame ar kitokiame šviesiame fone (panašu į barokinių ir rokoko audinių raštų ornamentiką). Apie 1850 m. raštuose ima vyrėti didelių egzotiškų gėlių motyvai, taip pat lelijos, visai išsiskleidusios tulpės ir pilnaviduriai rožių žiedai⁴². Fonas pasirenkamas kontrastingas – juodos, raudonos ar šviesiai mėlynos spalvos. 1850–1860 m. išpopuliarėja karoliukų siuvinimas ant kanvos, derinamas su siuvinėjimu vilnoniais siūlais, arba raštai siuvinėjami vien smulkiais biserio karoliukais. 1860–1870 m. Vakarų Europoje susidomėjimas šio tipo spalvotomis siuvinėjimo schemomis silpsta⁴³, ir tai galima sieti su vis labiau populiarėjančiais struktūruotais, geometriniais raštais.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ *Victoria illustrierte Muser- und Modezeitung*, 1863, 1875; *Der Bazar: illustrierte Damen-Zeitung*, 1860–1867; *La Mode nationale: messenger des modes nouvelles*, 1886–1930; *Tygodnik mod*, 1892; *Peterson's Magazine*, 1881.

⁴¹ *The ladies' work-table book...* 1844; Owen 1847; Caulfeild 1882; Hands 1907; Christie 1909; Dryden 1911.

⁴² Marsh 2009: 14.

⁴³ Ten pat.

Palyginti su kitais siuvinėjimo būdais, „Berlyno vilnos darba“ atlikti nesunku, nes šis būdas yra gana paprastas, jam nereikia ypatingų pasiruošimo priemonių, nereikia persikopijuoti piešinio ant audinio, užtenka sekti turimą siuvinėjimo pavyzdį ir kvadratėlis po kvadratėlio siuvinėti, kol bus atliktas pasirinktas motyvas.

Lietuviškoje tekstilėje XIX a. antrajame ketvirtyje – XX a. pradžioje pastebimas dėl bydermejerio stilistikos įtakos susiformavusių ornamentų perkėlimas į liturginių drabužių dekorą. Tai liudija paramentai su gėlių motyvais išmargintomis kolonomis (1 pav.), kurių raštą sudaro įvairūs smulkūs spalvoti žiedai, apsupti gausios lapijos. Natūralistinės, šešėliuotos formos suteikia apimties. Bydermejerio siuvinėjimo stilistikos įkvėptas, kryželio dygsniu pagal pavyzdžius atliktas įvairių gėlių pynės neretai sudaro jau minėti žiedai, atliepiantys krikščioniškąją ikonografiją, pvz., rožės.

Bydermejerio stiliui menkstant, rankdarbiuose išlieka dėl jo įtakos atsiradę vešlūs neobarokiniai augaliniai ornamentai, jie didėja, tampa laisvesni (2 pav.). Gėlių girliandomis siuvinėtų paramentų kolonų ir varpelio juostų randama ne vienoje Lietuvos bažnyčioje, tokio populiarus siuvinėjimo kryželio (ir ne tik) dygsniu, gėlių ornamentais priežastis gali būti paplitusios spausdintos schemas. Tačiau galima paminėti ir ekonomines aplinkybes, nes toks dekoravimo būdas turėjo būti kur kas pigesnis už bažnytinių dirbtuvių gaminį, bet ne mažiau išraiškingesnis. Šis būdas, net gerai neišmanantiems siuvinėjimo amato, sekant pavyzdžiu leido sukurti estetiškų, gerai sumodeliuotų siuvinių. Nežinia, ar tokiais ornamentais buvo puošiami liturginiai drabužiai už Lietuvos ribų, nes šia tema trūksta publikacijų.

Pagrindiniai ikonografiniai motyvai

XIX a. II pusės – XX a. I pusės laikotarpį būtų galima įvardyti kaip religinių simbolių išgryninimo ir schematizavimo etapą. Iki tol liturginėje tekstilėje būta gausių siuvinėtų figūrinių pasakojamojo tipo scenų, neretai unikalų kiekvienoje šalyje, ar augalinių motyvų, daugiausia

1 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Lietuva, XIX a. vid. Aksomas, kanva, įvairiaspalviai vilnoniai siūlai: siuvinėjimas kryželiu. 103 × 63 cm. Druskininkų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčia; BPM BT-113 (A. Baltėno nuotr.)

2 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Lietuva, XIX a. vid. Damastas, kanva, įvairiaspalviai vilnoniai siūlai: siuvinėjimas kryželiu. 105 × 61 cm. Eišiškių Kristaus Dangun Žengimo bažnyčia; BPM BT-102 (A. Baltėno nuotr.)

kopijuojančių tuo metu vyravusius audinių raštus. Nuo XIX a. prasidėjus pramoninei gamybai, nusistovi ir simboliniai dekoru motyvai, kurie tampa bendri visoms katalikiškoms bažnyčioms. 1898 m. leidinyje išryškinami trys pagrindiniai paramentuose siuvinėjami ikonografiniai motyvai: Kryžius, Dievo avinėlis (Agnus Dei) ir šventosios monogramos; pagrindiniai augaliniai motyvai: rožių, lelijų ir pasiflorų žiedai, palmių lapai, vynuogės ir vynuogienojai, alyvmedis, granatai⁴⁴. Būtent šie motyvai yra dažniausi siuvinėtoje liturginėje tekstilėje – tiek dirbtuvių aplikacijose, tiek vietos meistrų darbuose.

Lietuvos bažnyčių liturginėje aprangoje vyrauja keletas figūrinių motyvų. Vienas dažniausių – Švč. Mergelės Marijos figūra ir Nukryžiuotasis.

Istorizmo stilistikos apraiškos

Nuo XIX a. liturginiai drabužiai vis dažniau siuvami iš specialiai jiems austų medžiagų, pasižyminčių išskirtine puošyba ir meniniais sprendimais. Tai atsiliepė paramentų siuvinėjų ornamentikai, kuriai įtakos turėjo ir jų sukūrimo metu gajūs meniniai stiliai. XIX a. kilusi istorizmo banga neaplenkė ir Lietuvos. Todėl XIX–XX a. liturginės tekstilės siuvinėjimo raštų sąsajos su XVI–XVIII a. meno pirmavaizdžiais yra būdingos istorizmo epochos nuostatoms, t. y. senųjų ornamentų motyvai įvairiai interpretuojami. Jie imituojami vienaip ar kitaip stilizuojant arba sudaro eklektiškus derinius. Kaip teigė menotyrininkė Lijana Šatavičiūtė, XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais Vakarų Europoje menkstant ampyro populiarumui, grįžo gotikos ir rokoko stilistika, vėliau plito klasikos, arba neograikiškos, formos, neobarokas, dar vėliau sugrįžta prie neorokoko bei neoklasicizmo⁴⁵. Reikėtų pažymėti, kad Lietuvoje europinės dailės tendencijos įsiliejo, prisitaikydamos prie vietinio skonio ir gamybos sąlygų.

XIX–XX amžių sandūros bei XX a. I pusės liturginiai drabužiai neretai yra anuomet gausių bažnytinių dirbtuvių produkcija. Jie pasižymi darnia kompozicija, išraiškinga struktūra, pasiūti iš meniškų audinių, bet retas kuris yra unikalus, nes tai serijinės gamybos objektai arba drabužiai, sukomponuoti iš pramoniniu būdu pagamintų elementų. Vėliau šių ornamentų kartočių galima rasti vietos meistrų rankiniu būdu siuvinėtose kolonose. Dažniausias stilistikos ornamentas – per kolonos vidurį vinguriuojantys augaliniai motyvai. Tokių drabužių ornamento pagrindą sudaro augalo stiebo spiralės su stilizuotais gėlių žiedais. Pagal Oweno Jones'o knygą „Ornamento gramatika“⁴⁶, šis ornamentinis motyvas atkeliavęs iš renesansinio architektūrinio dekoru, kuris, XIX a. suvešėjus istorizmo bangai, buvo dar labiau schematizuotas, išlaikant tik pagrindines formas, leidžiančias identifikuoti motyvą. Pritaikytas bažnytinių reikmenų puošybai, jis buvo naudojamas tiek siuvinėjant mašininiu būdu dirbtuvėse (3 pav.), tiek rankiniu būdu vietinių meistrų siuvinuose (4 pav.).

⁴⁴ Neff 1898: 10.

⁴⁵ Šatavičiūtė 2003: 35.

⁴⁶ Jones 1868.

Kitas populiarus XIX a. vid. – XX a. pr. arnotų dekoru motyvas – kandeliabrinės kompozicijos, įkvėptos neoresansinės stilistikos, – dažniausiai simetriškai besivejančios šakos, lapai ir gėlių žiedai. Toks motyvas paramentuose komponuojamas ir iš ruošinių – aplikacijų (5 pav.), ir siuvinėjant rankomis ant kanvos vilnoniais ar medvilniniais siūlais (6 pav.). Įdomus istorinės stilistikos dekoravimo pavyzdys – architektūrinių ir augalinių elementų junginys (7 pav.). Griežtos, aiškios ir struktūruotos siuvinėjimo formos yra vienas pagrindinių istorizmo stiliaus bruožų; jas atspindi paramentai, sukurti remiantis anglų architektų Augustuso Welby, Nothmore'o Pugino ir Oweno Joneso

3 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Vakarų Europa, XX a. I p. Žakardinis damastas, aksomas, įvairiaspalviai šilkiniai ir metalo siūlai: mašininis siuvinėjimas. 113 × 65 cm. Eišiškių Kristaus Dangun Žengimo bažnyčia; BPM BT-609 (A. Baltėno nuotr.)

5 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Vakarų Europa, XIX a. pab. – XX a. pr. Damastas, atlasas, įvairiaspalviai mer-serizuotos medvilnės siūlai: audimas, siuvinėjimas, aplikacija. 111 × 57/63 cm. Eišiškių Kristaus Dangun Žengimo bažnyčia; BPM BT-607 (A. Baltėno nuotr.)

4 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Lietuva, XX a. I p. Žakardinis damastas, kanva, medvilniniai siūlai: siuvinėjimas. 111 × 63/64 cm. Turgelių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia; BPM BT-114 (A. Baltėno nuotr.)

6 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Lietuva, 1949. Damastas, kanva: siuvinėjimas. 104 × 60/62 cm. Riešės Šv. vysk. Stanislovo bažnyčia; BPM BT-116 (A. Baltėno nuotr.)

7 pav. Arnotas. Než. dirbtuvė. Lietuva, XX a. I p. Damastas, kanva, įvairiaspalviai medvilniniai siūlai: siuvinėjimas kryželiu. 109 × 60/65 cm. Ratnyčios Šv. apaštalo Baltramiejaus bažnyčia; BPM BT-119 (A. Baltėno nuotr.)

suprojektuotais bažnytinių rūbų ornamentais. Šių architektų augaliniai ir geometriniai raštai bažnytiniams dirbiniams sparčiai išpopuliarėjo per spaudą XIX a. vid. Anglijoje dar iki architektų leidinio „Ornamento gramatika“ (*Grammar of Ornament*, London, 1856) pasirodymo⁴⁷. Nors jie dažnesni damastiniuose audiniuose, skirtuose paramentams, bet yra pavyzdžių, kai neogotikiniai raštai perkeliama į liturginius drabužius (8 pav.).

47 Parry 1997: 25–26.

8 pav. Arnotas. Než. dirbtuvė. Lietuva, XIX a. pab. Damastas, kanva, įvairiaspalviai vilnoniai siūlai: siuvinėjimas kryželiu. Gaidės Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčia; BPM BT-125 (A. Baltėno nuotr.)

Stiliaus modernėjimo požymiai

Apskritai XIX a. II pusėje – XX a. pr. visuomenės estetinius poreikius labiau atitiko istorizmo stilius. Tai patvirtina ir kitų dailės istorikų tyrimai (sienų tapyba, baldai ir kt.)⁴⁸. Tačiau Lietuvoje randama ir siuvinėtų XIX a. II p. – XX a. pr. modernėjimo tendenciją atspindinčių liturginių drabužių. Kitose Europos šalyse to meto bažnytinei aprangai įtaką darė Williamao Morisso meno ir amatų sąjūdžio „naujojo stiliaus“ apraiškos, kurių skiriamasis bruožas – siekis programiškai atitolti nuo istorizmo pagimdytos eklektikos⁴⁹. Secesijos stiliaus raštai dažniausiai įkvėpti gamtos – jos formos stilizuojamos į lengvai atpažįstamas augalų apybraižas, kartais įgaunančias minimalistinį geometrinį pavidalą (9 pav.), kai susipindamos grakščių formų linijos suformuoja elegantišką ornamentą. Dėl moderno stiliaus įtakos siuvinėtų paramentų ornamentai, nors ir stilizuoti bei įgavę statiškumo, vis dėlto lieka natūralistiniai (10 pav.). Be augalinių ornamentų, modernio stiliuje gajos vingrių juostų pynės (11 pav.), dažniausiai demonstruojančios XX a. I pusės liturginių dirbtuvių gaminių mašininio siuvinėjimo galimybes. Modernaus vakarietiško skonio įtaką paramentų siuvinėjimui signalizuoja *Art deco* stiliaus ornamentai (12 pav.). Moderno ir vėlesnio *Art deco* stiliaus siuvinėjimu dekoruotų paramentų Lietuvoje nėra mažai, tad galima teigti, kad Europoje gajūs ornamentiniai motyvai neaplenkė ir Lietuvos bažnyčių paramentikos. Bažnytinės tekstilės siuvinėjimas kinta, reaguodamas į XX a. pasaulietinės taikomosios dailės tendencijas.

⁴⁸ Smilingytė-Žeimienė 2004: 34–40; Klajumienė 2015; Bagušinskaitė 2017: 55–78.

⁴⁹ Šatavičiūtė 2003: 40.

9 pav. Arnotas. Než. dirbtuvės. Lietuva, XIX a. pab. – XX a. pr. Damastas, atlasas, įvairiaspalviai merserizuotos medvilnės siūlai: siuvinėjimas, aplikacija. 110 × 67 cm. Druskininkų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčia; BPM BT-141 (S. Stonytės nuotr.)

10 pav. Arnotas. Než. dirbtuvė. Lietuva, XIX a. pab. – XX a. pr. Damastas, medvilnė, įvairiaspalviai vilnoniai siūlai: siuvinėjimas kryželiu. 106 × 60/66 cm. Lentvario Viešpaties Apreiškimo Švč. M. Marijai bažnyčia; BPM BT-159 (A. Baltėno nuotr.)

11 pav. Arnotas. Než. dirbtuvė. Vakarų Europa (?), XIX a. pab. – XX a. pr. Žakardinis damastas, atlasas, merserizuotos medvilnės siūlai; mašininis siuvinėjimas. 112 × 71/65 cm. Riešės Šv. vysk. Stanislovo bažnyčia; BPM BT-410 (A. Baltėno nuotr.)

12 pav. Arnotas. Než. dirbtuvė. Vakarų Europa, XX a. 4–5 deš. Aksomas; mašininis siuvinėjimas. 109 × 61 cm. Eišiškių Kristaus Dangun Žengimo bažnyčia; BPM BT-150 (G. Čiuželio nuotr.)

Išvados

Apibendrinus šaltiniuose rastą ir tyrimuose analizuotą medžiagą galima teigti, kad XIX a. II pusės – XX a. I pusės siuvinėjimas pastebimai skiriasi nuo ankstesnių laikotarpių, kuriuose audinio dekoravimas buvo atliekamas tik rankomis ir visi siuvinėti kūriniai buvo vienetiniai. Nuo XIX a. II pusės bažnytinių drabužių puošybą, kaip ir kitas amatų sritis, paveikė nauji gamybos principai ir dekoratyvinių elementų tiražavimas, atsiradęs išgalėjus kapitalistiniam gamybos organizavimo būdai. Sparčiai kūrėsi bažnytinių drabužių dirbtuvės, siūlančios savo paslaugas ir besistengiančios atliepti to meto užsakovų skonį.

Nuo XIX a. tampa paprastesnis liturginių drabužių siuvinimas ir dekoravimas. Išpopuliarėję fabrikiniai damastai, brokatai vis dažniau pagyvinami specialiai išaustomis ir prisiūtomis dekoratyvinėmis pretekstomis, reljefiniais ornamentų ruošiniais – aplikacijomis, siuvinėjimu atliepiančiais krikščioniškąją ikonografiją. Šalia liturginių dirbtuvių gaminių gausu ir vietinių meistrų siuvinėtų drabužių, pasižyminčių pakitusiai (palyginti su XVIII a.) siuvinėjimo būdais, motyvais bei medžiagomis.

XIX a. II p. – XX a. I p. paramentuose ornamentų kartotės iš rankdarbių knygų leidžia teigti, jog siuvinėjimo raštams XIX a. plintant pasauliniu mastu (specialiuose leidiniuose, periodinėje spaudoje), jie pasiekia Lietuvą ir sulaukia atgarsio bažnytinuose dirbiniuose. Vietos meistrų siuvinėtuose liturginiuose drabužiuose greitai įsigali bydermejerio ornamentai. Ypač mėgti kryželio dygsniu atliekami nesudėtingi „Berlyno vilnos darbo raštai“. Istorizmo laikotarpiu bažnytinė tekstilė dekoruojama neostilių motyvais, kurių raštus išpopuliarino tuo metu leisti ornamentynai. Masinės gamybos pradžia ir bažnytinių dirbtuvių kūrimasis paskatino sparčią tokios stilistikos plėtrą bažnyčiose, tad liturginė apranga mažai kuo skyrėsi nuo vakarietiškosios. Noras gausiai dekoruoti paramentus tolygiai nyko, išliko tik siuvinėtas ar aplikotas pagrindinis akcentinis motyvas.

Gauta 2019 01 28
Priimta 2019 02 19

Šaltiniai ir literatūra

1. Apolonijos Smailytės bažnytinių rūbų dirbtuvės skelbimas, 1910. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/recordDescription/LNB/C1BC1R0000132076> [interaktyvus].
  2. Bagušinskaitė, E. Vilniaus baldininkystė XIX a. II pusėje – XX a. pr.: ugdymas ir parodos. *Menotyra*. 2017. T. 24, Nr. 1: 55–78.
  3. *Barboros Žižytės bažnytinių apdarų dirbtuvės Vilniuje katalogas*. Vilnius, 1913.
  4. Barboros Žižytės bažnytinių rūbų dirbtuvės ir mokyklos skelbimas. *Viltis*. 1909. Nr. 50: 4.
  5. Bažnytinių rūbų dirbtuvės „Vilija“ skelbimas. *Viltis*. 1912. Nr. 1. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C10000257525/Nr.12.pdf?exId=99980&seqNr=1> [interaktyvus].
  6. Br. Zelechowski ir J. Bezlevjis dirbtuvės skelbimas. *Šaltinis*. 1908. Nr. 8. Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/recordDescription/LNB/LNB010DC69D> [interaktyvus].
  7. Braun, J. *Die liturgische Paramente in Gegenwart und Vergangenheit*. Freiburg, 1924.
  8. Caulfeild, S. F. A. *The dictionary of needlework, an encyclopædia of artistic, plain, and fancy needlework, Church embroidery, lace, and ornamental needlework*. London: L. U. Gill, 1882.
  9. Cecelijos Baranauskytės bažnytinių rūbų dirbtuvės skelbimas. *Nedėldienio skaitymas*: savaitinis laikraštis. 1906. Nr. 28: 8. Prieiga per internetą: <https://elibrary.mab.lt/bitstream/handle/1/2862/71548-1906-28.pdf?sequence=27&isAllowed=y> [interaktyvus].
  10. Christie, G. *Embroidery*. London: James Pearsall, 1909.
  11. Dryden, A. *Church Embroidery*. London, 1911.
  12. F. Kačinskaitės skelbimas apie siuvenus bažnytinius rūbus. *Šaltinis*. 1909. Nr. 48. Prieiga per internetą: https://www.epaveldas.lt/vbspi//content/biImage.jsp?biRecordId=13795&imageId=/vbspi/showImage.do?id=PG_S_125145_19 [interaktyvus].
  13. Gaigalienė, L. Lietuvos bažnyčių liturginių rūbų audiniai XVII–XIX a. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. 1999. T. 11: 271–278.
  14. Gaigalienė, L. *XVI–XIX a. siuviniai*: katalogas. Vilnius: LTSR Istorijos ir etnografijos muziejus, 1988.
  15. Gail, M. *19th Century Embroidery Techniques*. East Sussex: Guild of Master Craftsman Publications, 2009.
  16. Hands, H. M. *Church needlework; a manual of practical instruction*. London: G. J. Palmer, 1907.
  17. Harris, J. *5000 Years of Textiles*. London: British Museum Press, 1995.
- Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=125189&biRecordId=13795>
18. *Ištaiga bažnytinių daiktų A. Petronio Kaune*. Kaunas, 1914.
  19. Jankevičiūtė, G. *Lentvario bažnyčia ir jos dekoras*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2012.
  20. Jones, O. *The Grammar of Ornament*. London: Bernard Quaritch, 1868.

21. Klajumienė, D. *Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekoru elementai: nuo klasicizmo iki modernio*. Vilnius: VDA leidykla, 2015.
22. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. I: *Vilkaviškio vyskupija*. Kn. 4: *Aleksoto dekanatas*. Sud. G. M. Martinaitienė. Vilnius: Kultūros ir meno institutas, Kultūros paveldo centras, 2000.
23. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. I: *Vilkaviškio vyskupija*. Kn. 5: *Alytaus dekanatas*. Sud. S. Smilingytė-Žeimienė, D. Vasiliūnienė. Vilnius: Savastis, 2003.
24. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. I: *Vilkaviškio vyskupija*. Kn. 6: *Šakių dekanatas*. D. 2: *Naudžiai–Žvirgždaičiai*. Sud. R. Stankevičienė, G. Surdokaitė, D. Vasiliūnienė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007.
25. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. I: *Vilkaviškio vyskupija*. Kn. 6: *Šakių dekanatas*. D. 1: *Barzdai–Lukšiai*. Sud. R. Stankevičienė, G. Surdokaitė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006.
26. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. II: *Šiaulių vyskupija*. D. 1: *Joniškio dekanatas*. Kn. 1: *Juodeikiai–Rudiškiai*. Sud. S. Smilingytė-Žeimienė, D. Vasiliūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012.
27. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. II: *Šiaulių vyskupija*. D. 1: *Joniškio dekanatas*. Kn. 1: *Balkaičiai–Joniskis*. Sud. S. Smilingytė-Žeimienė, D. Vasiliūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011.
28. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. II: *Šiaulių vyskupija*. D. 2: *Šiaulių dekanatas*. Kn. 1: *Agailiai–Juozapava*. Sud. D. Vasiliūnienė, S. Smilingytė-Žeimienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018.
29. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*. T. I: *Vilkaviškio vyskupija*. Kn. 2: *Vilkaviškio dekanatas*. Sud. T. Jurkuvienė. Vilnius, 1997.
30. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*. T. I: *Vilkaviškio vyskupija*. Kn. 1: *Marijampolės dekanatas*. Sud. G. Martinaitienė. Vilnius, 1996.
31. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*. T. I: *Vilkaviškio vyskupija*. Kn. 3: *Lazdijų dekanatas*. Sud. S. Smilingytė-Žeimienė. Vilnius, 1998.
32. M. Zelbaitės bažnytinųjų rūbų dirbtuvės skelbimas. *Viltis*. 1915. Nr. 80: 1.
33. Martinaitienė, G. M.; Pinkutė, E. *Lietuvos sakralinė dailė: XI–XX a. pradžia*. T. 3: *Bažnytinė tekstilė, XV–XX a. pradžia*. Lietuvos tūkstantmečio programos ir Jubiliejinių 2000 metų parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ katalogas: paroda skirta Kristaus gimimo jubiliejui bei Lietuvos karaliaus Mindaugo krikšto (1251) ir karūnavimo (1253) 750 metų sukakčiai. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004.
34. Martinaitienė, G. M. Išganytojo atvaizdas paramentuose. *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008: 107–135.
35. Martinaitienė, G. M. Lietuvos katalikų bažnyčių paramentai iki ir po Tridento. *Tridento visuotinio bažnyčios susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai*. Sud. A. Aleksandravičiūtė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009: 256–278.
36. Maruškaitė, M. Tapyti adata. *Naujasis židinys*. 1995. Nr. 12: 932–938.
37. Mulevičiūtė, J. Moderniojo amatininko idėja pobaudžiaviniėje Lietuvoje. *Kultūrologija*. Kn. 9: *Lietuvos menas permainų laikais*. Sud. A. Aleksandravičiūtė. Vilnius, 2002: 226–252.
38. Neff, E. C. *Anglican Study in Christian Symbolism*. Cleveland, Ohio: Helman-Taylor, 1898. Prieiga per internetą: <https://archive.org/stream/anglicanstudyinc00neff#page/10/mode/2up> [interaktyvus].
39. Onos Budžeikytės-Stangaitės dirbtuvės skelbimas. *Vadovas*. 1909. T. 11, Nr. 10.
40. Orlińska-Mianowska, E.; Chruszczyńska, J. *Tkaniny dekoracyjne. Przewodnik dla kolekcjonerów*. Warszawa, 2009.
41. *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*. Sud. A. Aleksandravičiūtė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014.
42. Owen, H. *The Illuminated Book of Needlework: Comprising Knitting, Netting, Crochet and Embroidery*. London: Henry G. Bohn, 1847.
43. Paine, Sh. *Embroidered Textiles: A World Guide to Traditional Patterns*. London: Thames & Hudson, 2008.
44. Parry, L. *Textiles of the Arts and Crafts Movement*. London, 1997.
45. Pauliukevičiūtė, R. *Siuvinėtas dangus. Vilniaus arkivyskupijos bažnyčių XV–XX a. siuvinėti liturginiai drabužiai*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2017.
46. Poligienė, S. Bažnytinės tekstilės inventorizacija: Labanoro Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios. *Kultūros paminklai*. 2010. 15: 157–169.

47. Poligienė, S. Kriaunų Dievo Apvaizdos bažnyčios liturginės tekstilės rinkinys. *Menotyra*. 2008. T. 15, Nr. 3: 56–65.
48. Robinson, P. B. *The Priscilla filet crochet book; a collection of beautiful designs in filet crochet, equally adapted to cross-stitch, beads and canvas, with working directions*. Boston: The Priscilla publishing company, 1911.
49. Roulin, Dom E. A. *Vestments and Vesture: A Manual of Liturgical Art*. Westminster: The Newman Press, 1950.
50. Rutkauskienė, R. Nemokamos techninio piešimo ir braižybos klasės Vilniuje. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 29: *Vilnius kaip dailės mokymo ir sklaidos centras*. Sud. V. Jankauskas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003: 85–94.
51. Smilingytė-Žeimienė, S. Apie Katalikų Bažnyčios poziciją religinės dailės atžvilgiu XIX a. pab. – XX a. I pusėje. *Menotyra*. 2004. 3(36): 34–40.
52. Smilingytė-Žeimienė, S. XX a. pradžios bažnytinių reikmenų dirbtuvių apžvalga. *Kultūros istorijos tyrinėjimai*. T. 4. Sud. V. Berenis. Vilnius: Gervėlė, 1998: 199–232.
53. St. Čiunkytės-Petronienės bažnytinių rūbų dirbtuvės ir mokyklos skelbimas. *Vadovas*. 1910. T. 6, Nr. 22.
54. Štavičiūtė, L. XIX a. – XX a. I pusės liturginė apranga parodoje „Krikščionybė Lietuvos menė“. *Menotyra*. 2003. Nr. 3: 35–43.
55. Štavičiūtė, L. Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailių amatų sąjūdis Lietuvoje. *Kultūrologija*. 2007. T. 15: 244–272.
56. Štavičiūtė, L. Sunykusių audyklų pėdsakais: Vilnius, Skapiškis, Santekliai. *Menotyra*. 2007. Nr. 3: 16–31.
57. *The ladies' work-table book : containing clear and practical instructions in plain and fancy needlework embroidery, knitting netting, and crochet*. New York: J. Winchester, 1844.
58. Vanda Ranteštraud priima užsakymus liturginių rūbų siuvimui. *Vienybė*. 1908. Nr. 25.
59. Vasiliūnienė, D. Jėga ir grožis jo šventovėje... (Ps 96, 6). *Vilniaus arkivyskupijos sakralinės vertybės Bažnytinio paveldo muziejuje*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2013.
60. Żarnowiecki, Ks L. *Historia i technika haftarstwa kościelnego*. Warszawa, 1902.
61. Верховская, С. А. *Западноевропейская вышивка XII–XIX веков в Эрмитаже*. Ленинград, 1961.

Sandra Stonytė

Embroidery of liturgical vestments in Lithuania in the 19th–20th centuries: styles and ornaments

Summary

The article presents embroidered liturgical vestments in Lithuania from the second half of the 19th c. to the first half of the 20th c. Investigations of survived embroidered vestments present the history of the decor of liturgical textile, typical embroidered techniques and motifs. Connections of these Lithuanian phenomena with processes of the European art of embroidery are discussed.

Embroidery from the second half of the 19th c. to the first half of the 20th c. has specific features that are related to the changes of embroidery techniques and artistic style. In addition, these features are related to the accents of iconography and changes in dissemination (circulation, reproduction, workshop and private activity). The article presents similarities of ornaments from needlework books. Embroidery patterns of the investigated liturgical textile presented in the article are similar to those in the books of ornaments. Embroidery patterns reached Lithuania in special periodicals (magazines for women). Ornaments of Biedermeier style in the embroidered liturgical vestments adapted of local craftsmen spread quickly. Berlin wool work ornaments were very popular because they were easily accomplished using cross-stitch embroidery. In the period of Historicism, the decoration of liturgical textiles was accomplished using neo-stylistic motifs. The beginning of mass production and the creation of ecclesiastical workshops led to the rapid development of such stylistics in churches, and as a result, liturgical vestments in Lithuania were similar to those in the western countries.

KEYWORDS: embroidery, liturgical vestments, historicism, industrial production